

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2020**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. α.

1. Λάθος

«Αἰ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει»

2. Λάθος

«ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.»

3. Σωστό

«οὐ τοῦ ἐμποιεῖσθαι αὐτῷ τὸ ὄραν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτὸ, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.»

β.

1. Η αντωνυμία σφεῖς αναφέρεται στη λέξη ἐπαγγελλόμενοι
2. Η αντωνυμία ᾧ αναφέρεται στη λέξη τὸ ὄργανον

B1.

- Σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς των σοφιστών και γενικά των επαγγελματιών της σοφίας ότι η γνώση δεν υπάρχει μέσα στην ψυχή, αλλά αυτοί την τοποθετούν σαν να βάζουν ὄραση σε τυφλούς, ο Πλάτων δεν πιστεύει ότι ο άνθρωπος αποκτά τη γνώση ως πληροφορία που λαμβάνει χώρα έξωθεν, αλλά ότι την ανακαλύπτει και την παράγει μέσα του.
- Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι η γνώση και η παιδεία οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα. Ο άνθρωπος πρέπει να επιτύχει την πλήρη μεταστροφή της όλης ύπαρξής του προς την αλήθεια, την Ιδέα και την ύψιστη ιδέα του Αγαθού. Όπως, λοιπόν, για να δούμε κάτι πρέπει να στρέψουμε ὅλο μας το σώμα και ὄχι μόνο τα μάτια, ἔτσι και η ψυχή, για να φτάσει στην ουσία, στο αληθινά υπαρκτό, εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον, πρέπει να κατευθυνθεῖ ολοκληρωτικά προς το Αγαθό.
- Το επίθετο ὁ φανός, -ῆ, -όν σημαίνει ο φωτεινός, ο λαμπρός. Η φράση τοῦ ὄντος τὸ φανότατον αναφέρεται στο Αγαθόν, τη θεία γνώση, τη μία και αναλλοίωτη αλήθεια, που απαλλάσσει τους ανθρώπους από το σκότος της πλάνης και της αμάθειας και τον φθαρτό και ψευδή κόσμο των αισθήσεων. Ο Πλάτων συνηθίζει, μάλιστα, να χρησιμοποιεί την αντίθεση ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι, η οποία λειτουργεί συμβολικά για να δηλώσει την αντίθεση παιδείας – παιδευσίας (ἐλλειψη παιδείας).

- Όσον αφορά ειδικά τὸ ὄν, θα κατανοήσουμε καλύτερα αυτήν την ουσιαστικοποιημένη μετοχή του εἰμί, αν σκεφτούμε ότι αποδίδει την υπαρκτική σημασία του ρήματος. Το ὄν είναι το υπαρκτό. Ο φιλόσοφος ταυτίζει το αληθινά υπαρκτό με το αγαθό, ακριβέστερα με την Ιδέα του Αγαθού. Η αναζήτηση του αληθινά υπαρκτού αποτέλεσε ἐξ ἀρχῆς για τη φιλοσοφία μέγα ἐρώτημα, το λεγόμενο οντολογικό ἐρώτημα: τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν (Αριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1028b2-4). Αυτό, λοιπόν, που υπάρχει πραγματικά είναι μόνο οι Ιδέες, ὄχι τα αἰσθητά.
- Η λέξη περιαγωγή σημαίνει μεταστροφή και έχει φιλοσοφική βαρύτητα, διότι δείχνει πως η γνώση και η παιδεία, καθώς στρέφεται στον κόσμο, οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα, ὅπως προαναφέρθηκε, και να μην ἐξαντλείται σε προσέγγιση ἀπὸ μία ἐπιμέρους οπτική γωνία. Στο ἴδιο πλαίσιο ἐντάσσεται και η προηγούμενη χρήση του δεοντολογικού ρηματικού ἐπιθέτου περιακτέον, το οποίο ὁμως δεν προτρέπει ἀπλῶς σε μια ευρύτερη θέαση, ἀλλὰ ἀποβλέπει σε μια μεταστροφή τῆς ψυχῆς ἀπὸ τον κόσμο των αἰσθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών. Πρόκειται, ὅπως και στην περίπτωση τῆς παιδείας, για μια στροφή ὅλης τῆς ὑπαρξῆς προς τον «ἥλιο», προς το αγαθό – για μια ἐπώδυνη πορεία. Λίγο παρακάτω (521d) ο Πλάτων θα ονομάσει την ἀνοδο τῆς ψυχῆς προς το ὄντως ὄν, «μεταστροφή/ἐπιστροφή τῆς ψυχῆς ἀπὸ μια νυχτερινή μέρα στην αληθινή μέρα» –και αυτή είναι η «αληθινή φιλοσοφία».
- Ανακεφαλαιωτικά, η παιδεία είναι ἀναγκαῖα για τὴν ψυχὴ και τον πολίτη: ἀφυπνίζει τὴν ψυχὴ για να μάθει αὐτό που ἤδη γνωρίζει (ἀπὸ τὴν προτερὴ ζωὴ τῆς στον υπερουράνιο τόπο). Είναι η περιαγωγή τῆς ψυχῆς ἀπὸ τα αἰσθητά στα νοητά, ἀπὸ τα πάθη στην ἀρετή, ἀπὸ τὴ φύση στις Ιδέες. Δεν είναι ἀπλῶς μάθηση, ἀλλὰ μεταστροφή τῆς ὅλης ὑπαρξῆς. Η ἀνατροφή, η διαπαιδαγώγηση, η «Ἰθάκη» για τὴν εὑρεση τῆς ἀλήθειας, ξεπερνώντας κάθε εἶδους ψευδαισθήσεις, ἀμάθειες και σκοταδισμούς, ἀποτελοῦν τα σημαντικά ἐχέγγυα που θα βοηθήσουν τὸν ἄνθρωπο να ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ μεταβλητότητα των αἰσθήσεων και να ὀδηγηθεῖ στον ἀθάρτο κόσμο των Ιδεών.

B2.

- Στο συγκεκριμένο χωρίο ο Σωκράτης διατυπώνει τὴν ἐξῆς ἀποψη: οἱ ἐπαγγελματίες τῆς ἐκπαίδευσης (σοφιστές) ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ γνώση δεν ὑπάρχει μέσα στον ἄνθρωπο ἀλλὰ τὴν τοποθετοῦν αὐτοί. Στην προηγούμενη περίοδο με ἀποφατική πρόταση («τὴν παιδείαν οὐχ οἶαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοι φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι») γίνεται ἡ ἀνασκευή των ἰσχυρισμῶν των σοφιστῶν ἀπὸ τὸ Σωκράτη, δηλαδή παιδεία δεν είναι ἡ τοποθέτηση γνώσεων στην ψυχὴ του ἀνθρώπου.
- Ο Πλάτων δεν πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ τὴ γνώση ὡς πληροφορία που λαμβάνει χώρα ἐξωθεν, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἀνακαλύπτει και τὴν παράγει μέσα του. Γι' αὐτό και αὐτὴν τὴν ἐντονα βιωματική γνωστική διαδικασία τὴν ονομάζει συμβολικά ἀνάμνησιν. Η τετραπλὴ χρήση τῆς πρόθεσης ἐν που σημαίνει μέσα (οὐκ ἐνούσης, ἐν, ἐντιθένα, ἐντιθέντες) αἰσθητοποιεῖ τον ἐσωτερικό και βιωματικό χαρακτήρα τῆς γνώσης.
- Η ἀναλογία / παρομοίωση που χρησιμοποιεῖ ο Πλάτων είναι ἡ ἐξῆς: οἱ σοφιστές ἰσχυρίζονται ὅτι τοποθετοῦν τὴ γνώση μέσα στην ψυχὴ σαν να βάζουν τὴν ὄραση στα μάτια των τυφλῶν («οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες»). Μέσω αὐτῆς τῆς ἀναλογίας δίνει μια οικεία εἰκόνα στους ἀναγνώστες (ὄραση στα μάτια των τυφλῶν) για να γίνει πιο εὐληπτή ἡ θέση του για τὴν παιδεία. Ἐμμεσα επικρίνει τους ἐπαγγελματίες τῆς ἐκπαίδευσης για τὴν ἐγκυρότητα των ἰσχυρισμῶν τους ἐφόσον μέσω τῆς ἀναλογίας/παρομοίωσης διαφαίνεται ὅτι ἡ τοποθέτηση τῆς γνώσης στην ψυχὴ του ἀνθρώπου είναι ἀδύνατη ἀν δεν ὑπάρχουν ἐγγενή στοιχεῖα σ' αὐτὴν (ὅπως ἀδύνατον είναι και τὸ να δει ἓνας τυφλός). Η πλατωνική παιδαγωγική κινεῖται στη βάση ὑπαρξῆς

εγγενών στοιχείων μέσα στην ψυχή και συνεπώς δε θεωρεί έργο της να δώσει έτοιμη γνώση στην ψυχή, αλλά να ενεργοποιήσει λανθάνοντα μέσα σ' αυτή στοιχεία.

B3.

1. α. η διαφθορά των νέων
2. γ. ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό
3. β. από αίσθηση καθήκοντος
4. β. κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον θάνατο του Σωκράτη
5. γ. τον Πολέμαρχο

B4. α.

φανόν: φάσμα
ανασχέσθαι: ανακωχή
περιακτέον: άξονας
τετραμμένω: ανατροπή
έντιθέντες: παρακαταθήκη
άπόλλυσι: απόλεια

Πλεονάζουν οι λέξεις τρυφερός και απόλυση.

β.

- Πολλοί πρόσφυγες-μετανάστες θεωρούν τον δυτικό κόσμο ως γη της επαγγελίας.
- Ο επιστήμονας, ως πνευματικός άνθρωπος, οφείλει να αποκαλύπτει και να προασπίζεται την αλήθεια.

B5.

Τόσο το κείμενο αναφοράς όσο και το παράλληλο κείμενο προβάλλουν την αξία της παιδείας και τον τρόπο με τον οποίο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την καλύτερευση της ζωής. Η καλλιέργεια της ψυχής και ο αποτελεσματικότερος τρόπος προσέγγισης της γνώσης αποτελούν τα δύο σημεία σύγκλισης των κειμένων.

Αρχικά, ο Δελμούζος θέτει ως πρωταρχικό σκοπό της παιδείας για την καλύτερευση της ζωής του ανθρώπου την καλλιέργεια της ψυχής. Αυτή επιτυγχάνεται μέσω μιας εσωτερικής ωρίμανσης και αδιάκοπης ατομικής προσπάθειας.

Ως μια έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία παρουσιάζεται και από τον Πλάτωνα («οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ»). Ο άνθρωπος και για τους δύο διαθέτει τα μέσα και την εσωτερική δύναμη για να το πετύχει. Για τον Πλάτωνα η δύναμη αυτή είναι η διανοητική ικανότητα της φρόνησης που μέσω της περιαγωγής αποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη («ή δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου ... τῆς περιαγωγῆς χρησιμὸν τε καὶ ὠφέλιμον»), γιατί μόνο έτσι μπορεί να υποτάξει τα πάθη και τις άλογες δυνάμεις της ψυχής. Όμοια και ο Δελμούζος κάνει λόγο για τα γόνιμα στοιχεία, τα διαλεχτά, που όσο περισσότερο καλλιεργούνται τόσο υψώνεται ο άνθρωπος στο ιδανικό εγώ του.

Επιπλέον, και στα δύο κείμενα προβάλλεται έντονα ο ρόλος της παιδείας που κατορθώνει να λυτρώσει και να απεγκλωβίσει τον άνθρωπο από τον κόσμο του γίγνεσθαι, δηλαδή από τον αισθητό, παροδικό και ψεύτικο κόσμο που εμμένει στην ύλη («ἐκ τοῦ

σκοτώδους» , «ἐκ τοῦ γιγνομένου») και να τον οδηγήσει στον κόσμο του εἶναι, τον αἰώνιο, νοητό και αληθινό κόσμο όπου θα μπορέσει να θεαθεῖ την ὑψιστη ἀλήθεια, δηλαδή το Ἀγαθό («πρὸς τὸ φανὸν», «ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν ... τοῦτο δ' εἶναί φαμεν ἀγαθόν»). Πρόκειται για μια ἐπώδυνη και κοπιαστική διαδικασία που οδηγεῖ σταδιακά τον ἄνθρωπο στην ἀπελευθέρωσή και στην αυτοπραγμάτωσή του.

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Κι αν κάποιος πάλι με ρωτούσε: Στ' ἀλήθεια, ἀκόμα ισχυρίζεσαι ὅτι πρέπει, αν κάποιος ἀδικεῖ την πόλη, να κάνουμε εἰρήνη και μ' αὐτόν; Δε θα το ἔλεγα: ἀπεναντίας μάλιστα ἐννοῶ ὅτι πολὺ πιο γρήγορα θα τιμωρούσαμε αὐτούς, αν δεν ἀδικούσαμε κανέναν· γιατί δε θα εἶχαν κανέναν (ὡς) σύμμαχο.

Γ2.

Στο συγκεκριμένο ἀπόσπασμα ο Ξενοφὼν ἀντιπαραθέτει τα ἀγαθὰ της εἰρήνης με τα δεινά του πολέμου σε οικονομικὸ ἐπίπεδο. Ἀρχικὰ λοιπὸν, κάνοντας μία σύντομη ἀναφορά στο παρελθόν της Ἀθήνας, διαπιστώνει πὼς σε καιρὸ εἰρήνης υπήρχε μεγάλη εἰσροή χρημάτων στην πόλη, ἐνὸς σε καιρὸ πολέμου ὅλα αὐτὰ δαπανήθηκαν πλήρως («εὐρήσει γάρ ... καταδαπανηθέντα»). Στη συνέχεια, κρίνοντας ἀπὸ τὴ σύγχρονή του πραγματικότητα, θεωρεῖ ὅτι ἐξαιτίας του πολέμου πολλὰ ἔσοδα χάθηκαν και ὅσα ἔφτασαν στην πόλη ξοδεύτηκαν σε κάθε εἶδους δαπάνες, ἐνὸς μόλις ἐπανήλθε ἡ εἰρήνη στη θάλασσα, και τα ἔσοδα αὐξήθηκαν και ἦταν στη διάθεση τῶν πολιτῶν, για να τα χρησιμοποιήσουν ὡς ἤθελαν («γνώσεται δ' ... βούλονται»).

Γ3.

- α. ἐξέλειπες / εἰσήεις / εἰσήεισθα, κατεδαπανῶ
- β. μάλα – μάλιστα, ταχέως / ταχὺ – τάχιστα
- γ. τισί, πρόσοδοι, πολῖτα.

Γ4.

α. ἡ εἰρήνην: β' ὅρος σύγκρισης ἐξαρτώμενος ἀπὸ το «κερδαλεώτερον».

ταῦτα: υποκείμενο του ρήματος «ἂν κριθεῖη», αττική σύνταξη.

τῶν προσόδων: (ονοματικός ἐτερόπτωτος προσδιορισμός), γενική διαιρετική στο «πολλάς».

ἄγειν: τελικὸ ἀπαρέμφατο ὡς υποκείμενο του ἀπρόσωπου ρήματος «χρή».

β. ἀνενεχθέντα: κατηγορηματική μετοχή, ἐξαρτώμενη ἀπὸ το ρῆμα γνώσης / ἀντίληψης «εὐρήσει», ἡ ὁποία ἀναφέρεται στο ἀντικείμενό του «χρήματα».

γ. «πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κριθεῖη»: δευτερεύουσα ονοματική πλάγια ἐρωτηματική πρόταση μερικής ἄγνοιας, κρίσης, ὡς ἀντικείμενο του ρήματος «οὐκ οἶδα».

«ὡς χρή και πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν»: δευτερεύουσα ονοματική ἐιδική πρόταση, κρίσης, ὡς ἀντικείμενο του ρήματος «λέγεις».